

Лаўрэнцій Абэцэдарскі: народжаны стаць гісторыкам

Мікалай СТАШКЕВІЧ,
доктар гістарычных
наук, прафесар

У гэтым годзе, 12 ліпеня, споўнілася 95 гадоў чалавеку, імя якога стала сапраўдным сімвалам цэлага пакалення айчынных гісторыкаў. Лаўрэнцій Сямёнавіч Абэцэдарскі... Яго працы, погляды не могуць пакінуць абыякавым нікога, хто цікавіцца гісторыяй роднага краю, беларускага народа.

Калі ўзяўся пісаць артыкул пра Лаўрэнція Сямёнавіча, дык адразу ўзніклі дзве думкі, звязаныя менавіта з лічбамі. Па-першае, ён заўжды мне здаваўся чалавекам сталага веку, а зараз я разумею, што ў свой час Абэцэдарскі пайшоў з жыцця зусім не стары – у 59 гадоў. Па-другое, уражвае нават не тое, што мы адзначаем яго 95-годдзе, а тое, што няма яго з намі цэлых 36 гадоў! Неверагодна! Бо ўвесь гэты час творы Лаўрэнція Сямёнавіча прысутнічалі ў нашым жыцці, яго думкі заставаліся актуальнымі, абуджалі дыскусіі і спрэчкі. Такі гэта быў чалавек. А сапраўды, які ён быў?

Што зможа прачытаць пра Л.С. Абэцэдарскага сучасны гісторык, студэнт, даследчык, калі зазірне ў энцыклапедычны даведнік? А вось што. У першым томе энцыклапедыі «Гісторыя Беларусі», што выйшаў у свет у 1993 годзе, яму прысвечаны вялікі артыкул, варты таго, каб працытаваць значную яго частку. Лаўрэнцій Сямёнавіч характарызуеца наступным чынам: «Прадстаўнік вольна-сацыялагічнага кірунку ў гістарычнай навуцы Беларусі савецкага перыяду, што вынікаў з аднабаковага, механістычнага тлумачэння мінулага, метафізічнага падыходу да ацэнкі гістарычных падзей, з дагматычнага і схаластычнага разумення класавасці і партыйнасці, адмаўлення нацыянальнага пачатку ў развіцці гісторыі Беларусі, якую ён лічыў часткай гісторыі Расіі». І далей усё ў тым жа духу: «бяздоказна сцвярджаў»,

«беспадстаўна лічыў», «не прызнаваў», цэлых два разы ўзгадваецца, што ён «адмаўляў», і таксама двойчы, што «перабольшваў». Які стыль! Якая лексіка! Не энцыклапедычны артыкул, а абвінавачваючая прамова. Пазайздросціў бы сам пракурор Вышынскі! Дарэчы, у той жа энцыклапедыі адразу пасля артыкула пра Абэцэдарскага ідзе «Аб'яднанае антысавецкае падполле» – паведамленне пра сфабрыкаваны ў 1930-я гады органамі НКВС крымінальныя справы. У вышэйпрыведзеных «бескампрамісных» ацэнках дзейнасці Лаўрэнція Сямёнавіча нібыта лунае нядобрае паветра тых часоў. У той жа стылістыцы асобныя «гісторыкі» ўжывалі спецыфічны тэрмін «абэцэдаршчына». Дык у чым жа корань такога стаўлення? Чаму чалавек, які займаўся звычайнай навукай і выкладчыцкай дзейнасцю, застаецца аб'ектам гарачых дыскусій?

Не хочацца пісаць выключна юбілейны артыкул, з пералічэннем асноўных вех біяграфіі Л.С. Абэцэдарскага: куды больш важна паказаць значэнне вучонага для нашай навукі і грамадства. Але ж нейкія ключавыя моманты жыцця гэтага, безумоўна, вялікага чалавека трэба ўзгадаць.

ПРА АЎТАРА

СТАШКЕВІЧ Мікалай Сцяфанавіч.

Нарадзіўся ў 1938 годзе ў в. Мокрае Быхаўскага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў БДУ ў 1967 годзе.

З 1967 года працаваў у Інстытуце гісторыі партыі пры ЦК КПБ (з 1990 года – Інстытут гісторыка-палітычных даследаванняў), дзе ў 1976 годзе стаў загадчыкам сектараў гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, гісторыі партыі, аддзела гісторыі палітычных партый сацыялістычнай арыентацыі.

З 1992 па 1999 год – вядучы навуковы супрацоўнік Беларускага навукова-даследчага цэнтру дакументацыі і рэтраінфармацыі, загадчык кафедры гісторыі і беларусазнаўства Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы БДУ. У 1999–2004 гадах – выконваючы абавязкі дырэктара Інстытута гісторыі НАН Беларусі.

З 2005 года працуе на кафедры эканамічнай гісторыі Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

Доктар гістарычных навук (1990), прафесар (1994).

Аўтар шматлікіх артыкулаў, манаграфій і калектывных твораў.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя беларускага нацыянальна-вызваленчага руху; фарміраванне класаў, палітычных партый і грамадскіх рухаў на Беларусі ў XIX і XX стагоддзях; станаўленне і развіццё беларускай дзяржаўнасці.

Будучы гісторык нарадзіўся ў 1916 годзе на самым усходзе сучаснай Беларусі – у Горках на Магілёўшчыне. Час быў няпросты – ішла Першая сусветная вайна, якая змянілася рэвалюцыйнымі падзеямі, а потым і вайной грамадзянскай, польскай інтэрвенцыяй. Горкі пацярпелі менш за астатнюю Беларусь, бо сюды не дайшлі ні нямецкія, ні польскія акупанты. Аднак голад, нястача, вайсковыя рэквізіцыі – гэтыя сумныя абставіны часу не абышлі і сям’ю Абэцэдарскіх.

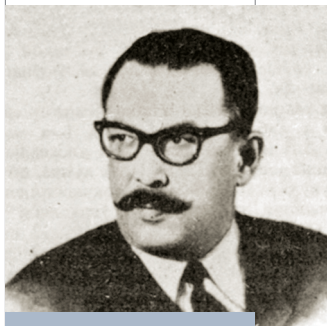
У бурлівых падзеях нараджалася новая маладая дзяржава – Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка, ішло станаўленне маладой беларускай нацыі. І трэба адзначыць, што юнак Лаўрэнцій Абэцэдарскі, як і большасць людзей яго пакалення, з энтузіязмам уздуўся за будаўніцтва новага грамадства. Таму зусім не дзіўна, што свой працоўны шлях ён пачаў інструктарам Аршанскага райкама камсамола ў зусім яшчэ юным узросце – у 15 гадоў. Ён адказваў за работу з піянерамі і ўкладваў сваю палымяную душу ў выхаванне новага пакалення грамадзян. Кажуць, што юны Абэцэдарскі быў выдатным завадатарам піянерскіх спраў. Можна і праявіўся тады яго педагогічны талент, які пасля прынёс вядомасць вучонаму? Так ці інакш, але хлопца цягнула да ведаў. І ў хуткім часе ён здолеў паступіць у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, дзе потым і застаўся працаваць. Гэта былі складаныя і цікавыя гады. Складаныя, бо многія з выдатных дзячаў навукі сталі ахвярамі рэпрэсій, у тым ліку і першы дэкан гістарычнага факультэта БДУ В.К. Шчарбакоў. Але ж і цікавыя, бо на гістфаку тады працавалі такія знакамітыя гісторыкі, як акадэмікі М.К. Нікольскі і У.М. Перцаў. Безумоўна, па поглядах, метадалогіі навуковай працы, увогуле ў чалавечым сэнсе Лаўрэнцій Сямёнавіч працягваў тыя традыцыі, якія калісьці закладвалі гэтыя выдатныя прадстаўнікі беларускай гістарычнай школы.

Аднак Вялікая Айчынная вайна не дала маладому чалавеку магчымасці своечасова скончыць універсітэт: у лютым 1942 года Абэцэдарскі быў прызваны ў Чырвоную армію. Служыў ён на Далёкім Усходзе і ў 1945 годзе прымаў удзел у Маньчжурскай наступальнай аперацыі.

Нарэшце, пасля заканчэння вайны, удалося завяршыць навучанне на гістарычным факультэце, а праз тры гады і ў аспірантуры.

І гэта стала пачаткам бліскавага навуковага жыцця Л.С. Абэцэдарскага. Ужо ў чэрвені 1950 года Лаўрэнцій Сямёнавіч абараніў кандыдацкую дысертацию, якая была прысвечана барацьбе ўкраінскага і беларускага народаў за ўз’яднанне з Расіяй у сярэдзіне XVII стагоддзя, пасля чаго стаў загадчыкам кафедры гісторыі СССР БДУ.

Менавіта Л.С. Абэцэдарскі разам з іншымі вучонымі ў той пасляваенны час прыклаў усе намаганні, каб гісторыя Беларусі была вылучана ў асобную і навуковую, і вучэбную дысцыпліну. А гэта была задача не з лёгкіх.

Лаўрэнцій
Сямёнавіч
Абэцэдарскі
(1916 – 1975)

Прыкладу невялікай, але паказальнай прыклад. У сярэдзіне 1930-х гадоў, калі Абэцэдарскі пайшоў вучыцца ў БДУ, у БССР налічвалася 92 прафесійныя гісторыкі, уключаючы археолагаў і этнографаў, а таксама аспірантаў. З гэтай агульнай колькасці ўласна гісторыяй Беларусі займаліся ўсяго 15 навукоўцаў. У той жа час у аспірантуры па гістарычных спецыяльнасцях навучаліся 35 чалавек, у тым ліку па гісторыі Беларусі – толькі 3. Аднак намаганні маладога вучонага сустрэлі падтрымку кіраўніцтва і завяршыліся поспехам – у верасні 1958 года ва ўніверсітэце была створана кафедра гісторыі БССР, а Лаўрэнцій Сямёнавіч стаў яе кіраўніком. Ужо тады гісторык працаваў над сваёй доктарскай дысертацияй «Барацьба беларускага народа за ўз’яднанне з Расіяй (другая палова XVI – XVIII стст.)», якую ён і абараніў у 1966 годзе.

Па сённяшніх мерках, Л.С. Абэцэдарскі пакінуў пасля сябе не так шмат навуковых прац – каля 50, але кожная з іх – узор майстэрства даследчыка, педагога, навуковага публіцыста. Цяпер як адно з асноўных выстаўляецца патрабаванне наяўнасці ў доктарскіх дысертациях навуковых адкрыццяў. Можна без перабольшання сказаць, што многія з прац Абэцэдарскага прыўнеслі ў гістарычную навуку такія адкрыцці. Яго доктарская дысертация, паводле якой у 1978 годзе, ужо пасля смерці вучонага, выйшла манаграфія «Белоруссия и Россия: Очерки русско-белорусских связей второй половины XVI – XVII вв.», спрыяла працоўцы ў айчыннай навуцы метадалогіі вывучэння гандлёвых і гаспадарчых адносін, увяла ў навуковы зварот вялікі пласт новых, раней невядомых альбо нявывучаных

крыніц: мытныя кнігі рускіх і беларускіх памежных гарадоў, царскія ўказы, пісцовыя кнігі, чалабітныя купцоў, запіскі іншаземцаў.

Ва ўмовах, калі большасць гістарычных прац прысвячалася вывучэнню савецкага перыяду альбо розным элементам сацыяльнай барацьбы ў дасавецкі час, дысертацыя Л.С. Абэцэдарскага стала выдатнай з'явай, а яе вынікі не толькі мелі шырокі розгалас у навуковым асяроддзі Беларусі і ўсяго СССР, але захавалі значэнне і да нашага часу. У гэтай працы даследчык здолеў высветліць многія раней невядомыя абставіны не толькі асобных сялянскіх выступленняў, але і такіх буйных і значных для нашай

Прафесарска-выкладчыцкі калектыв гістарычнага факультэта БДУ. 1957 год

гісторыі падзей, як казацкае паўстанне пад кіраўніцтвам Севярына Налівайкі 1594–1596 гадоў. Больш за тое, даследчык заўжды меў сваю пазіцыю і меркаванне. Трэба шчыра прызнаць, што ў савецкі перыяд некаторыя гісторыкі ў адпаведнасці з ідэалагічнай кан'юктурай імкнуліся літаральна кожнае зафіксаванае ў крыніцах выступленне сялян, працоўных горада, ледзьве не бойку прызнаць антыфеадальнымі і надаць статус «паўстання», «выступлення» і г.д. Л.С. Абэцэдарскі кан'юктуршчыкам ніколі не быў. На аснове аналізу крыніц, уласных разважанняў ён прыйшоў да слушнай высновы, што «барацьба сялян супраць феадальнага прыгнёту мела свае асаблівасці, якія былі народжаны ў кожным асобным выпадку канкрэтнай гістарычнай абстаноўкай». Таму, упершыню ў савецкай гістарыяграфіі, ён палічыў немэтазгодным адносіць да

сялянскіх выступленняў усе гвалтоўныя падзеі, якія на самай справе не мелі характару антыфеадальнай барацьбы народных мас. Як малодшы сучаснік вучонага, магу пацвердзіць: для такой высновы трэба было мець сапраўдную навуковую смеласць.

Потым тыя дакументы, якія ён знайшоў падчас даследчыцкай працы, былі выдадзены асобным двухтомным зборнікам «Руска-беларускія сувязі (1570–1667 гг.)», падрыхтаваным ім разам з А.П. Ігнаценкам. Адабраныя па асобных тэмах, яны стварылі добрую аснову для далейшай дзейнасці гісторыкаў. Зборнікі былі забяспечаны каментарыямі, геаграфічнымі паказальнікамі, што сведчыла пра высокую ступень даследчыцкага пранікнення ў тэму, веданне эпохі, якая сталася прадметам вывучэння.

Дарэчы, тыя, хто абвінавачвае Л.С. Абэцэдарскага ў «недаацэнцы» значэння Статута ВКЛ, мабыць, самі не ведаюць, што пішуць. Бо гэта якраз Лаўрэнцій Сямёнавіч удзельнічаў у падрыхтоўцы да выдання ўпершыню перакладзенага на рускую мову «Статута Вялікага княства Літоўскага 1529 года».

Адна з самых складаных тэм у навуковай творчасці Л.С. Абэцэдарскага – рускапольская вайна 1654–1667 гадоў на тэрыторыі Беларусі. Вывучаючы яго працы, у якіх закранаецца гэтая праблема, нельга сказаць, што ён факты падганяў пад сваю канцэпцыю ўз'яднання беларускага, рускага і ўкраінскага народаў. Гэта не так. Вучоны вельмі крытычна ставіўся да дзейнасці войскаў атамана І. Залатарэнкі, пасланага гетманам Б. Хмяльніцкім на Беларусь для дапамогі царскім войскам. Ён бачыў і выкрываў, называў сваімі імёнамі захопніцкія планы некаторых прадстаўнікоў казацкай старшыні, разумеючы, што яны знаходзіліся ў рэчышчы феадальнай сістэмы, якая існавала на той час. Прыгонніцкі характар адзначаецца і ў дзеяннях асобных царскіх ваявод. Разам з тым, гісторык не скочваўся да аднабокасці, ён узгадваў і сапраўды вызваленчую вайну 1648–1651 гадоў, і тое, што ў шматлікіх гарадах і мястэчках мясцовае беларускае насельніцтва сустракала казакоў і царскія войскі вельмі прызна і аказвала вялікую дапамогу. Бо ўсё гэта было на самай справе, адлюстравалася ў гістарычных крыніцах.

Значнай заслугай Л.С. Абэцэдарскага з'яўляецца вывучэнне жыцця беларусаў у

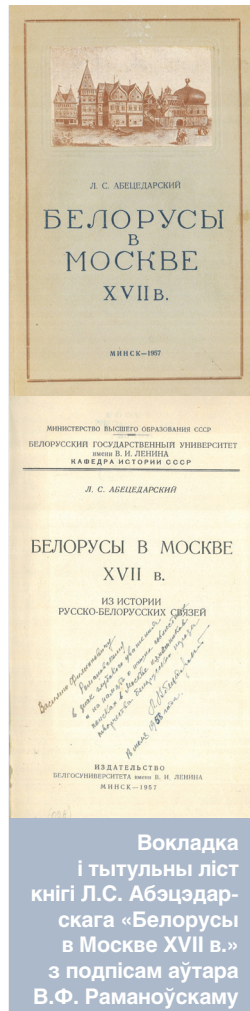
Маскве ў XVII стагоддзі. Яго адносна невялікая па аб'ёме праца з адпаведнай тэме назвай выйшла ў 1957 годзе і адразу адкрыла малавывучаную да гэтага часу старонку айчыннай гісторыі. Ён звярнуў увагу на той вялікі ўклад, які зрабілі нашы продкі ў развіццё культуры і адукацыі Рускай дзяржавы, асабліва яе сталіцы і Замаскварэцкага краю ў сярэдзіне і другой палове XVII стагоддзя. Каломенскі палац, Новадзявочы і Новаерусалімскі манастыры, Мяшчанская слабада – вось толькі некалькі з тых беларускіх адрасоў, якія абазначылі даследчык на карце Масквы і яе наваколля.

Лаўрэнцій Сямёнавіч быў актыўным удзельнікам навуковых калектываў, якія займаліся сістэматызацыяй гісторыі нашай краіны. Шырокая эрудыцыя дала магчымасць яму ўвайсці ў кола высокакваліфікаваных рэдактараў фундаментальных даследаванняў па гісторыі Беларусі, выдадзеных Акадэміяй навук БССР: двухтомнай і пяцітомнай «Гісторыі Беларускай ССР», «Гісторыі Мінска», Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

Трэба адзначыць, што ўсе працы Л.С. Абэцэдарскага напісаны на высокім прафесійным узроўні. Яму былі ўласцівы навуковая добрасумленнасць і дакладнасць. Кожная выснова, якую ён робіць, абавіраецца на крыніцы. Акрамя таго, ён пісаў вельмі трапнай, зразумелай кожнаму мовай. Не хаваўся за мудрагелістыя і калянавуковыя тэрміны, якімі часам карыстаюцца некаторыя даследчыкі, каб схавць сваю метадалагічную бездапаможнасць. Мабыць, гэта паспрыяла яму ў працы над падручнікам па гісторыі БССР для школы, дарэчы, першым у нашай краіне.

Аб вялікім аўтарытэце Лаўрэнція Сямёнавіча ў навуковым асяроддзі і ў дзяржаўным кіраўніцтве сведчыць тое, што ён стаў не толькі адным з аўтараў падручніка, але і яго рэдактарам. І такі выбар аказаўся надзвычай удалым. Цэлыя пакаленні юных беларускіх грамадзян навучаліся па гэтым падручніку. Ён вытрымаў пры жыцці аўтара 13 выданняў – абсалютны рэкорд у айчыннай адукацыі.

Сур'ёзны вучоны, ён шмат увагі надаваў працы з самымі маленькімі, аддаваў сваю энергію на папулярызацыю гістарычных ведаў. Пад яго рэдакцыяй выйшла ў свет «Кніга для чытання па гісторыі БССР у па-

Вокладка і тытульны ліст кнігі Л.С. Абэцэдарскага «Белорусы в Москве XVII в.» з подпісам аўтара В.Ф. Раманоўскаму

чатковай школе» ў Мінску і «Тры падарожжы ў краіну беларусаў» – у Маскве. Лаўрэнцій Сямёнавіч стаў для дзяцей завочным правадніком у цікавы свет айчыннай гісторыі, сваім словам абуджаў цікавасць да нашай мінуўшчыны. Яго кнігі напісаны зразумелай мовай, але пазбаўлены пустых міфаў, прыдуманых фактаў, якімі перапоўнены многія з аналагічных выданняў, што друкуюцца ў нашы дні.

Дарэчы, Л.С. Абэцэдарскі дапамагаў школе не толькі сваімі падручнікамі і навукова-папулярнымі кнігамі для дзяцей. Ён шмат сустракаўся з выкладчыкамі, многія з якіх былі яго нядаўнімі студэнтамі. Ніводная педагагічная канферэнцыя, нарада ці семінар, на якіх разглядаліся пытанні гістарычнай адукацыі, не праходзіла без яго ўдзелу. Больш за тое, можна сказаць, што Лаўрэнцій Сямёнавіч іграў на іх першую скрыпку. У выніку такіх абмеркаванняў былі падрыхтаваны наглядныя дапаможнікі па гісторыі БССР і грамадзнаўству.

Дзякуючы дзейнасці Л.С. Абэцэдарскага гісторыя БССР як навучальная дысцыпліна атрымала багатую метадалагічную базу, стала на адзін узровень з іншымі прадметамі, набыла любоў і выкладчыкаў, і вучняў. Сам Лаўрэнцій Сямёнавіч быў вялікім прыхільнікам і папулярызатарам таго, што завецца «беларушчынай». На жаль, у некаторых артыкулах пра яго пішуць як пра нейкага «цёмрашала», «русіфікатара». Але ўсё было якраз наадварот. На экзаменах ён заўжды патрабаваў, каб студэнты адказвалі па-беларуску, і строга прытрымліваўся гэтага правіла. Беларускасць у яго мела не дэманстратыўны, не паказушны характар, яна была часткаю яго натуры, яго навуковага светапогляду. Разам з тым, ва ўзаемапрапанікненні культур ён бачыў вялікі плён і гістарычны здабытак нашага народа.

Адзначу, што Л.С. Абэцэдарскага нездарма абралі членам-карэспандэнтам Акадэміі педагагічных навук СССР. Ён быў не толькі вядомы гісторык, аўтар дапаможнікаў, але і выдатны лектар. Магу гэта пацвердзіць асабіста, як чалавек, якому пашчасціла быць яго студэнтам. Манера яго выкладання была вельмі індывідуальнай і непаўторнай. Магчыма, прагучыць банальна, але ўніверсітэт – гэта не толькі і не столькі вучэбныя праграмы, даследаванні, лекцыі і семінары. Гэта людзі, асаблівы дух, усё тое,

што разам завецца Alma Mater. Немцы кажуць: «На небе ёсць Бог, на зямлі – прафесар». Л.С. Абэцэдарскі быў тым чалавекам, да якога гэтыя словы падыходзілі, як да нікога іншага. Яго аўтарытэт быў самым высокім. Спытай тады ў нас, гаманлівых юнакоў, як павінен выглядаць класічны прафесар, і мы ў адзін голас адказалі б: «Як Абэцэдарскі». Высокі, асаністы, магутны, з гладка зачасанымі назад валасамі, добра падстрыжанымі вусамі і бародкай, ён нават нечым нагадваў суролага свяшчэнніка. А голас у яго быў такі насычаны, што, здавалася, яго і паставілі недзе ў семінарыі. Калі ён ішоў па калідоры, ніхто не мог паводзіць сабе неяк непрыстойна: прысесці на падаконнік ці лузгаць семачкі... Яго лекцыі былі сапраўдным спектаклем. Увогуле, я ўпэўнены, што праца выкладчыка падобная да працы актёраў. Кафедра – тая ж сцэна. Ды і адчуванні падобныя. Кажуць, што актёры на сцэне забываюць пра хваробы, тэмпературу. Колькі разоў даводзілася адчуваць тое ж самае, калі праводзіш заняткі! Лаўрэнцій Сямёнавіч дасягнуў тут найвышэйшага майстэрства. Складанай справай было здаць яму экзамен ці залік. Не перабольшу, калі скажу, што гэта быў галоўны іспыт для любога студэнта-гісторыка таго пакалення. Здаць самому Абэцэдарскаму! Ведаю, што з не меншым піетэтам ставіліся да яго і на іншых факультэтах. Патрабавальнасць была самага вышэйшага гатунку. Нават да знешняга выгляду. Нельга было прыйсці на экзамен абыяк апранутым, а дзяўчатам – з размаляваным касметыкай тварам. Пры гэтым трапны адказ, знаходлівасць, нават своеасаблівы гумар вельмі яму падабаліся і спрыялі ўдаламу праходжанню гэтага іспыту.

Ну а пісаць курсавую ці дыпломную, а тым больш патрапіць у аспірантуру да Л.С. Абэцэдарскага – гэта было вялікае шчасце для маладога даследчыка, але і не меншая адказнасць. Сярод яго выхаванцаў такія славутыя асобы, як А.П. Ігнаценка, М.А. Ткачоў, А.М. Гесь і шмат іншых. Пад яго кіраўніцтвам абаранілі дысертацыі каля паўтара дзясятка гісторыкаў.

Талент Л.С. Абэцэдарскага як гісторыка і выкладчыка быў прызнаны не толькі ў Саюзе, але і за межамі. Яго запрашалі чытаць лекцыі ў Варшаўскім універсітэ-

це, ён быў удзельнікам XIII Міжнароднага кангрэса гісторыкаў.

Адна з самых спрэчных прац Лаўрэнція Сямёнавіча, якая выклікала найбольшы розгалас і стала падставай для ўсіх гучных абвінавачанняў, – навукова-папулярная кніга «У святле неабвержных фактаў». Невялікае, усяго 111 старонак, выданне выйшла ў выдавецтве «Голас Радзімы» ў 1969 годзе. Але колькі спрэчак, колькі сутыкненняў поглядаў абудзіла! Чаму? Менавіта ў гэтай працы вучоны даў свае аўтарскія адказы на найбольш спрэчныя, балючыя пытанні беларускай мінуўшчыны. І літаральна так, у форме пытанняў і адказаў, пабудаваны і сам тэкст кнігі: хто па сваім паходжанні беларусы? ці існавала ў мінулым беларуская дзяржава? ці быў у Беларусі класавы мір? А таксама – «народапраўства» і «залаты век» Беларусі, «народная рэлігія», Беларусь і Расія, некаторыя пытанні гісторыі беларускай культуры... Усе ягоняя доказы вельмі дакладныя, абапіраюцца на ґрунтоўную базу крыніц. Менавіта гэтую дакладнасць, навуковую дасведчанасць і не даравалі яму апаненты. Бо Л.С. Абэцэдарскі ў адстойванні сваіх поглядаў быў вельмі пераканаўчым. Напрыклад, прыводзіў «нязручныя» для некаторых шматлікія доказы вельмі блізкіх не толькі гандлёвых, але і культурных стасункаў паміж Масквой і ВКЛ. Што хаваць, ёсць такія гісторыкі, якія мэтай усёй сваёй дзейнасці ставяць давесці, што паміж гэтымі дзяржавамі была непераадольная векавая варожасць і вайна. Ці іншы прыклад. Распавядаючы пра абставіны руска-польскай вайны 1654–1667 гадоў, часта ўзгадваюць так званую «трубяцкую разню» – нібыта амаль поўнае знішчэнне рускім войскам князя Трубяцкога насельніцтва Мсціслава за ўпартую абарону. Л.С. Абэцэдарскі ў сваёй кнізе «Беларусь і Расія» на некалькіх старонках (с. 149–153) ставіць пад сумненне такую версію, не адвяргаючы, але пераканаўча аспрэчваючы маштаб тых трагічных падзей. З той пары ні адзін даследчык не здолеў штосьці супрацьпаставіць доказам Лаўрэнція Сямёнавіча!

Кніга «У святле неабвержных фактаў» была напісана як палемічны твор у адказ на тыя гістарычныя працы, што выходзілі ў коле беларускай эміграцыі, у асноўным у Мюнхене і Нью-Ёрку. Таму аўтарскі стыль вельмі жорсткі. Амаль кожная глава кнігі пачынаецца з гнёўных філіпік на адрас «наймітаў

Вокладкі кніг
«У святле неабвержных фактаў»
і «Гісторыя БССР»

амерыканскіх і заходнегерманскіх імперыялістаў» і «былых гітлераўскіх паслугачоў». У сучаснага чытача гэта можа выклікаць неразуменне і нават абурэнне. Але давайце задумаемся, што ў гэтых рэзкіх словах няпраўда? Тое, што эмігранцкія цэнтры, скажам, Інстытут вывучэння СССР ці радыё «Свабода», працавалі на амерыканскія і заходнегерманскія грошы ні для кога не сакрэт. Не было сакрэтам і калабарацыянісцкае мінулае многіх з завочных апанентаў Л.С. Абэцэдарскага. Той жа П. Урбан, які ў адказ на кнігу Лаўрэнція Сямёнавіча напісаў сваю «У святле гістарычных фактаў», у час Вялікай Айчыннай вайны служыў у дапаможнай паліцыі і «Беларускай краёвай абароне», створанай нямецкафашысцкімі акупантамі. Яшчэ адзін эмігранцкі гісторык Я. Запруднік у той жа час увайшоў у прагітлераўскі «Саюз беларускай моладзі», а потым, у 1944 годзе, разам з акупантамі ўцёк у Германію. Другі іх калега А. Калубовіч кіраваў аддзелам культуры ў пранацысцкай «Беларускай цэнтральнай радзе», удзельнічаў у працы 2-га Усебеларускага кангрэса, скліканага ў 1944 годзе па загадзе акупантаў у Мінску. Дык што недарэчнага ці лжывага напісаў Л.С. Абэцэдарскі? Проста канстатаваў відэачыны факты – не болей. А доказы, прыведзеныя ў кнізе, падабраны бліскуча! Ён даводзіць, што Ф. Скарына ажыццяўляў сваю дзейнасць не толькі для насельніцтва ВКЛ, але і для ўсёй «братцы рускай», у тым ліку і для Маскоўскай дзяржавы, што друкарня братаў Мамонічаў выдавала кнігі і спецыяльна для Расіі, а магілёўчане прывозілі свае кнігі на продаж у Тулу, «Буквар» С. Собаля разам з «Арыфметыкай» М. Смятрыцкага М. Ламаносаў называў сваёй «брамай у свет вучонасці». Л.С. Абэцэдарскі шчыра пісаў пра той гвалт, якім суправаджалася ўвядзенне царкоўнай уніі ў Рэчы Паспалітай, паказваў прыгнечанае становішча праваслаўнага насельніцтва, што цалкам абвяргае міф пра нейкую «рэлігійную талерантнасць», якая нібыта існавала ў ВКЛ, нават у часы Рэчы Паспалітай. У кнізе паказана, што ні ў ВКЛ, ні, тым больш, у Рэчы Паспалітай не было ніякай дэмакратыі, а было засілле і свавольства шляхты і магнатаў. Свае доказы ён распрацоўваў у рэчышчы вялікай гістарычнай традыцыі, якой прытрымліваецца большасць гісторыкаў.

Л.С. Абэцэдарскі.
Пачатак
1970-х гадоў

Вернемся да тых абвінавачных радкоў, якія былі працытаваны ў пачатку артыкула. Я ўжо не раз заўважаў, што тыя, хто найбольш нападае на савецкі час, самі паводзяць сябе ў найгоршых традыцыях той эпохі. Магчыма, стылістыка артыкула з энцыклапедыі – гэта пэўны адказ, праўда, праз дзесяцігоддзі, на стылістыку прац самога Лаўрэнція Сямёнавіча? Магчыма. Але свае погляды Абэцэдарскі выкладаў у аўтарскіх працах, артыкулах у часопісах, брашурах. Жорсткая абвінавачная стылістыка, тым больш у дачыненні да чалавека, які не можа табе адказаць, недапушчальная ў энцыклапедычным дапаможніку, які ў вызначэнне, хто што разумее і дзе памыляўся. Хоцца запытаць у аўтара тых зусім непрыгожых радкоў з энцыклапедыі «Гісторыя Беларусі»: а ён сам усё зразумеў, нідзе не памыліўся? І што пра яго самога напішуць нашчадкі? І ці варта, увогуле, нешта пісаць?! Самае цікавае, але зусім не дзіўнае, што пасля смерці Лаўрэнція Сямёнавіча, калі стала можна і нават модна паліваць брудам яго памяць, найбольш актыўна за гэту ганебную справу ўзяліся менавіта тыя, хто пры жыцці літаральна рукі яму цалаваў.

Ці былі памылкі ў Лаўрэнція Сямёнавіча? Так, як і ў кожнага з нас. Ці быў ён суб'ектыўным? Так, гэтага не можа пазбегнуць ніхто з даследчыкаў. Ці быў ён партыйным гісторыкам? Так, гэта былі ўмовы часу, але ён не быў кан'юктуршчыкам – ён сапраўды верыў у тое, што пісаў, выкладаў.

Цяпер, калі праходзіць запал, псеўдарэвалюцыйная задзірлівасць перабудовачных часоў, можна разважліва разглядаць і савецкую эпоху, і тых людзей, якія тую эпоху прадстаўлялі. Ды і гістарычная навука становіцца ўсё больш памяркоўнай, пазбаўляецца залішняй палітызаванасці і мітынгавасці. На гэтым фоне цалкам зразумела, што постаць Л.С. Абэцэдарскага займае сваё месца ў нашай гістарыяграфіі. І месца гэта не проста пачэснае. Цэлы перыяд у гістарычнай навуцы 50–70-х гадоў XX стагоддзя, асабліва калі гаворка ідзе пра вывучэнне эпохі феадалізму, мы можам назваць часам Абэцэдарскага. І гэта зусім не перабольшанне, аданіна павагі сапраўднаму Гісторыку, Педагогу, Грамадзяніну. ■